

ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ: ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Τοῦ κ. ΧΡΙΣΤΟΥ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ,
Δρος Φαρμακευτικῆς-Θεολόγου.

(Συνεχίζεται ἀπὸ τὴ σελ. 325 τοῦ προηγούμενου τεύχους)

4. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ RAMON SAMPEDRO ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ

Προχωρώντας σέ μιά πιό καζουϊστική προσέγγιση τοῦ θέματος τῆς εὐθανασίας θά ἄξιζε νά ἀναφερθεῖ ὡς παράδειγμα ἡ περίπτωση τοῦ Ramon Sampedro στήν Ἰσπανία. Ὁ Ramon Sampedro ἔγινε τετραπληγικός στήν ἡλικία τῶν 25 ἐτῶν ἐξ αἰτίας μιᾶς θαλάσσιας κατάδυσης (1968). Ἀπὸ τότε καί γιὰ συνεχῆ 29 ἔτη ζητοῦσε ἐπίμονα νά θέσει τέρμα στή ζωή του. Λόγω τῆς ἀναπηρίας του ἦταν ἀδύνατο νά προχωρήσει στήν αὐτοκτονία ἢ τήν εὐθανασία χωρίς τή βοήθεια ἄλλων ἀνθρώπων. Μάλιστα, σκληροί δικαστικοί ἀγῶνες ἐκ μέρους του, γιὰ νά τοῦ κατοχυρωθεῖ τό δικαίωμα νά πεθάνει, δέν ἀπέδωσαν. Τελικά, στίς 12/01/98 κατάφερε νά θέσει τέρμα στή ζωή του, ἀναρροφώντας κυανιοῦχο δηλητήριο μέσα ἀπὸ καλαμάκι. Τό ἀξιοπρόσεκτο εἶναι, ὅτι ὁ Sampedro βιντεοσκόπησε τίς τελευταῖες στιγμές τῆς ζωῆς του γιὰ νά δείξει ξεκάθαρα τήν ὑπευθυνότητα τῆς ἀπόφασής του. Ὁ Sampedro γιὰ νά μὴ ἐμπλέξει νομικά αὐτοῦς πού τόν βοήθησαν σ' αὐτή τήν πράξη του, ἐμπιστεύθηκε στό κάθε φίλο του ἓνα μικρό μέρος τῆς ὅλης διαδικασίας: ὁ πρῶτος ἀγόρασε τό κυάνιο, ὁ δεύτερος τό ἀνέλυσε, ὁ τρίτος ὑπολόγισε τή θανατηφόρα συγκέντρωση, ὁ τέταρτος τό τοποθέτησε στό ποτήρι κ.ο.κ.⁽⁸⁾

---

8. **Guerra, M.J.:** Euthanasia in Spain: The public debate after Ramon Sampedro's case Bioethics, 13: 426-432, 1999.

Ἡ νομοθεσία στήν Ἰσπανία εἶναι γενικά πολύ συντηρητική καί γι' αὐτό οἱ νομικές προσπάθειες τοῦ Sampedro γιά νά τοῦ κατοχυρωθεῖ τό δικαίωμα τῆς εὐθανασίας ἀπέτυχαν. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ Καθολική Ἐκκλησία τῆς Ἰσπανίας καταδίκασε τήν εὐθανασία ὡς ἀνήθικη καί ἀντικοινωνική, ἐνῶ ὁμάδες παραπληγικῶν καί ἄλλων ἀσθενῶν ὑποστήριξαν τό δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς στήν εὐθανασία, λόγω τῆς ἐξαιρετικά δύσκολης καί ἀνυπόφορης ἀσθένειάς τους. Συνέδεσαν μάλιστα αὐτό τό δικαίωμα μέ τήν αὐτονομία καί τήν ἐλευθερία, πού πρέπει νά ἀπολαμβάνει κάθε ἄνθρωπος. Ὁ Ἰσπανός ἠθικός φιλόσοφος Jose Rubio Carracedo πρότεινε τόν ὅρο «αὐτονομοθανασία» (autonomotanasia) γιά νά ἐκφράσει αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης νά ἐπιλέγει ὁ κάθε ἄνθρωπος (ὄχι μόνο οἱ ἀσθενεῖς ἢ οἱ ἡλικιωμένοι) τόν τρόπο τοῦ θανάτου του. Οἱ τετραπληγικοί μποροῦν νά ἀποτελέσουν μιὰ ξεχωριστή κατηγορία ἀνθρώπων, ἐπειδή δέν ἔχουν τή δυνατότητα, ὅταν τούς ἀρνεῖται τό δικαίωμα τῆς εὐθανασίας, νά καταφύγουν στήν αὐτοκτονία, γιατί ἀκριβῶς δέν μποροῦν νά κάνουν ὅ,τιδήποτε χωρίς τή βοήθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μήπως αὐτό ἀποτελεῖ ἀκόμη μιὰ διάκριση σέ βάρος αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων; Ἡ μήπως εἶναι κάτι πού ξεπερνᾷ τά ὅρια τῆς αὐτονομίας; Γεγονός πάντως παραμένει, ὅτι ἡ περίπτωση αὐτή τοῦ Sampedro ἀποτελέσε τό ἔναυσμα γιά νά ἀρχίσει νά δημιουργεῖται ἕνας βαθύτερος προβληματισμός σχετικά μέ τό θέμα τῆς εὐθανασίας⁽⁸⁾.

5. ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΑ

Καθώς τό θέμα τοῦ θανάτου ἀποτελεῖ ἕνα παγκόσμιο καί πανανθρώπινο ζήτημα, θά ἦταν ἐνδιαφέρον νά ἀναφερθεῖ ἐδῶ καί ἡ περίπτωση τῆς Ἰαπωνίας, μιᾶς χώρας τῆς Ἀπω Ἀνατολῆς, μέ διαφορετική θά λέγαμε ἠθικοθρησκευτική κουλτούρα ἀπό αὐτή τοῦ σύγχρονου Δυτικοῦ κόσμου.

Ἡ εὐθανασία στήν Ἰαπωνία ἀρχισε νά συζητεῖται ἀπό τό 1992, ὅταν κάποιος ἰατρός χορήγησε σέ κάποιον ἀσθενῆ πού πέθαινε, μετά ἀπό παράκληση τῶν συγγενῶν τοῦ ἀσθενοῦς, χλωριοῦχο κάλλιο (KCI), τό ὁποῖο ἐπίσπευσε τό θάνατο τοῦ

ἀσθενούς (περίπτωση πανεπιστημιακοῦ νοσοκομείου Tokai). Σέ μιά πρόσφατη σχετικά ἔρευνά του ὁ N. Tanida ἐπιχείρησε νά προσδιορίσει τήν ἀποψη τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ὁμολογιῶν, πού βρίσκονται στήν Ἰαπωνία, σχετικά μέ τό θέμα τῆς εὐθανασίας⁽⁹⁾.

Οἱ Ἰαπωνικές ἀπόψεις σχετικά μέ τό θάνατο ἐπηρεάζονται κυρίως ἀπό τίς παραδόσεις τοῦ Σιντοϊσμοῦ καί τοῦ Ἰαπωνικοῦ Βουδισμού. Ὁ Σιντοϊσμός πιστεύει στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καί ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ὁ χωρισμός τοῦ σώματος ἀπό τήν ψυχή. Ἡ ψυχή μπορεῖ νά θεοποιηθεῖ (ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἄν ὁ θάνατος προῆλθε ἀπό εὐθανασία ἢ αὐτοκτονία) ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι ἡ διαδικασία τοῦ θανάτου εἶναι φυσιολογική, ἥρωική, ἐνάρετη ἢ λογική. Ἐπομένως ἡ διαδικασία τοῦ θανάτου εἶναι πολύ σημαντική στό Σιντοϊσμό. Ὁ πυρήνας τοῦ Βουδισμού, ἀπό τήν ἄλλη, εἶναι ἡ μετεμψύχωση ἢ ἡ μεταφορά τῆς ψυχῆς σέ διάφορα στάδια ἐξιλέωσης μέχρι νά φθάσει στήν ὁλοκλήρωση τοῦ Νιρβάνα. Ἐπομένως, σ' αὐτήν τήν περίπτωση ἡ εὐθανασία ἢ ἡ αὐτοκτονία δέν εἶναι μέ κανένα τρόπο μέσο λύσης ἢ ἐξιλέωσης στόν Βουδισμό⁽⁹⁾.

Ἡ πλειοψηφία τῶν Ἰαπώνων εἶναι εἴτε Βουδιστές εἴτε Σιντοϊστές. Παρόλα αὐτά στή μελέτη τοῦ Tanida συμπεριλήφθηκαν καί οἱ ἄλλες ὁμολογίες, πού δραστηριοποιοῦνται στήν Ἰαπωνία (καθολικοί, προτεστάντες κ.ἄ.). Τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς μελέτης ἔδειξαν, ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν θρησκειῶν καί ὁμολογιῶν στήν Ἰαπωνία ὑποστηρίζουν τήν παθητική εὐθανασία στούς ἀσθενεῖς πού βρίσκονται στό τελικό στάδιο.

Ἐπίσης φαίνεται ὅτι ὑποστηρίζουν τήν ἔμμεση εὐθανασία σέ ἀσθενεῖς τελικοῦ σταδίου καί ὑπολογίζουν πάρα πολύ τή συγκατάθεση τῆς οἰκογένειας σ' αὐτές τίς περιπτώσεις. Οἱ χριστιανικές ὁργανώσεις δήλωσαν, σέ ἀντίθεση μέ τίς βουδιστικές, ὅτι ἡ χορήγηση ὑγρῶν καί ἡλεκτρολυτῶν δέν εἶναι ἐξεζη-

---

9. **Tanida, N.:** The view of religions toward euthanasia and extraordinary treatments in Japan. *Journal of Religion and Health*, 39: 339-354, 2000.

τημένη μορφή θεραπείας. Όπως είναι αναμενόμενο, οί Σιντοϊστές και οί Βουδιστές, λόγω τών θρησκευτικῶν τους πεποιθήσεων, προτιμοῦν τόν τελευταῖο λόγο νά τόν ἔχει ἡ ἀπόφαση τοῦ ἱατροῦ καί ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀσθενοῦς. Παρόλα αὐτά, τό ποσοστό τῶν ἀνθρώπων στήν Ἰαπωνία πού δήλωσαν, ὅτι εἶναι θρησκευόμενοι ἢ ὅτι ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ σημαντικό μέρος τῆς ζωῆς τους, ἦταν τῆς τάξης τοῦ 33%. Ποσοστό περίπου 63% δήλωσε συνειδητή ἀθεία. Ἐν τούτοις, ἀπό τό ποσοστό τῶν ἀθέων, 70% παραδέχθηκαν ὅτι τούς ἐπηρέαζε ἡ βουδιστική σκέψη καί 46% πίστευε στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ἐπομένως, σύμφωνα μέ τά πιά πάνω, ἡ θρησκεία ἔχει σημαντική, ἀμεση ἢ ἔμμεση ἐπίδραση στόν ἰαπωνικό πληθυσμό καί κατ' ἐπέκταση στό θέμα τῆς εὐθανασίας⁽⁹⁾.

6. Η ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Οἱ μόνες χῶρες στήν Εὐρώπη, πού ἐπιτρέπουν βάσει νομοθετικῆς ρύθμισης τήν εὐθανασία, εἶναι τό Βέλγιο καί ἡ Ὁλλανδία. Στήν Ὁλλανδία τέθηκε σέ ἰσχύ τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2001, ἐνῶ στό Βέλγιο τό Μάιο τοῦ 2002. Ἐπιδημιολογικά δεδομένα γιά τά ποσοστά τῶν ἀτόμων πού ἐπιλέγουν νά θέσουν τέρμα στή ζωή μέσω εὐθανασίας γιά τίς δύο πιά πάνω χῶρες καί τήν Αὐστραλία κυμαίνονται ἀπό 1,1% μέχρι 2,4% τῆς ἐτήσιας θνησιμότητος⁽¹⁰⁾.

Μιά μελέτη πού ἔγινε στό Βέλγιο γιά τά ποσοστά τῆς εὐθανασίας ἀνάμεσα σέ ἓνα δείγμα τῶν δηλωθέντων θανάτων κατὰ τό 1998 κατέδειξε, ὅτι ποσοστό 1,14% τῶν θανάτων προῆλθε ἀπό εὐθανασία. Αὐτό καταδεικνύει, ὅτι καί πρίν ἀκόμη νομιμοποιηθεῖ ἡ εὐθανασία στό Βέλγιο (1998) μερίδα τῶν ἱατρῶν ἀσκοῦσε ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τήν εὐθανασία. Παρά ταῦτα, γιά τήν ἐπίτευξη τῆς εὐθανασίας ὑπῆρχε μεγάλη διακύμανση στά φαρμακευτικά μέσα πού χρησιμοποιοῦνταν μέ κυρίαρχη τή χρήση

---

10. **Vander Stichele, R et al.:** Drugs used for euthanasia in Flanders, Belgium. *Pharmacoepidemiology and Drug Safety*, 13:89-95, 2004.

της μορφίνης. Επιπρόσθετα, μεγάλη διακύμανση υπήρχε στο χρόνο πρόκλησης του θανάτου (4-900 λεπτά). Συμπερασματικά, ή εν λόγω μελέτη απέδειξε, ότι οι ιατροί δέν ήταν ένημεροι για τους ασφαλέστερους και ταχύτερους τρόπους εϋθανασίας, καθώς επίσης ότι ή εϋθανασία μπορεί νά υφίσταται και χωρίς καν τή νομιμοποίησή της⁽¹⁰⁾. Γεγονός πάντως είναι, ότι υπάρχει δυσκολία εκτίμησης του πραγματικού βαθμού έκτασης της εϋθανασίας, αφού είναι φυσικό αρκετοί ιατροί νά μή θέλουν νά δηλώσουν ξετω και ανώνυμα ότι έχουν εμπλακεί σε εϋθανασία.

Παρόμοια μελέτη, αυτή τή φορά από τήν Όλλανδία, πού έγινε πριν τή νομιμοποίηση της εϋθανασίας στη χώρα αυτή, έδειξε ότι 90% των φαρμακοποιών της χώρας ήταν έτοιμοι νά εκτελέσουν συνταγές εϋθανασίας, εφόσον θά τηρούνταν όλα τά νόμιμα μέτρα. Τό 10% πού αρνήθηκε νά εκτελέσει τέτοιες συνταγές δικαιολόγησε τή στάση του προβάλλοντας ως λόγο τίς θρησκευτικές του πεποιθήσεις⁽¹¹⁾. Παράλληλα, φαίνεται, ότι στην Όλλανδία είναι πιο οργανωμένη ή όλη διαδικασία της εϋθανασίας, αφού υπάρχουν οδηγίες για τό κάθε στάδιο και σε ποιο βαθμό θά εμπλέκεται ό κάθε παράγοντας (ιατρός, φαρμακοποιός κ.ά.). Άξιοσημείωτο είναι τό γεγονός ότι ό κάθε παράγοντας ενημερώνεται υποχρεωτικώς για τήν κατάσταση του κάθε ασθενούς πού ζητεί εϋθανασία. Τά φάρμακα πού χρησιμοποιούνται συνήθως για τήν εϋθανασία περιλαμβάνουν συνδυασμό βαρβιτουρικού και μυοχαλαρωτικού μέσω της παρεντερικής όδοϋ⁽¹¹⁾. Σημειώνεται, επίσης, ότι πριν ακόμη νομιμοποιηθεί ή εϋθανασία στην Όλλανδία, ήταν πολύ σπάνιο νά κατηγορηθεί κάποιος ιατρός για εϋθανασία, εφόσον ή κάθε περίπτωση εϋθανασίας πληροϋσε τά ακόλουθα τρία κριτήρια: (α) ένυπόγραφη συγκατάθεση του ασθενούς, (β) ό ασθενής νά υποφέρει σε μή ανεκτό βαθμό χωρίς καμία έλπίδα

---

11. Lau, H et al: A nation-wide study on the practice of euthanasia and physician-assisted suicide in community and hospital pharmacies in the Netherlands. *Pharmacy World and Science*, 22: 3-9.2000.

βελτίωσης τῆς κατάστασής του καί (γ) νά συμφωνεῖ γιά τήν εὐθανασία τῆς συγκεκριμένης περίπτωσης ἀκόμη ἕνας ἱατρός. Ἐπομένως συμπεραίνεται, ὅτι ἡ Ὁλλανδία προετοιμαζόταν ἀπό καιρό, εἶχε ὠριμάσει καί εἶχε ταυτόχρονα ἐγκαταστήσει τούς μηχανισμούς καί τήν ὑποδομή, μέσω τῶν ὁποίων ἡ εὐθανασία θά νομιμοποιεῖτο⁽¹²⁾.

7. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Μετά τίς προηγούμενες ἀναφορές, πού δείχνουν δειγματοληπτικά τήν ἀντιμετώπιση τῆς εὐθανασίας σέ διάφορες περιοχές τῆς ὑψηλίου, θά ἐπιχειρηθεῖ μιὰ φιλοσοφική προσέγγιση τῆς εὐθανασίας μέ κοινωνικές προεκτάσεις.

Σύμφωνα μέ τόν M. Kuczewski, ἡ νομική ἐπιστήμη καί σκέψη ὑπερισχύει στίς συζητήσεις πού γίνονται γιά τήν εὐθανασία. Προτείνει, λοιπόν, τήν ἄμεση ἐμπλοκή τῆς φιλοσοφίας στή διαπραγμάτευση τοῦ ἐν λόγω θέματος γιά δύο κυρίως λόγους: α) γιατί ἡ νομική ἀντιμετώπιση τῆς εὐθανασίας μορφοποίησε καί τετραγώνισε κατά κάποιον τρόπο τή σκέψη καί β) γιατί πίσω ἀπό τίς νομικές συζητήσεις καί ἀπόψεις ὑπάρχει πάντοτε ἡ φιλοσοφική θεωρία⁽¹³⁾.

Οἱ κοινοτικές καί καζουϊστικές προσεγγίσεις τῶν θεμάτων τῆς Βιοηθικῆς εἶναι πάντοτε ἀνοικτές στή φιλοσοφική ἐπιστροφή τοῦ Σωκράτη στό πεδίο τῶν συζητήσεων. Ἡ κοινοτική ἠθική βλέπει τό διάλογο καί τήν πολιτικοποίηση ὡς συστατικά μέρη τῶν λύσεων στά θέματα αὐτά, ἐνῶ ὁ καζουϊσμός ἀναζωογόνησε τήν πίστη στήν κοινή κρίση γιά τήν εὕρεση λύσεων ἀνάλογα μέ τά χαρακτηριστικά τῆς κάθε περίπτωσης πού ἐμφανίζεται στό προσκήνιο. Οἱ δύο αὐτές φιλοσοφικές προσεγγίσεις ἔχουν ἄρκετά κοινά μεταξύ τους καί θά μπο-

---

12. **Janssens, R.:** An authentic account of moral discomfort-Herbert Hendin and the Dutch practice of euthanasia. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 1:71-73.1998.

13. **Kuczewski, M.:** Physician-assisted death: Can philosophical bioethic aid social policy! *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 7: 339-347.1998.

ροῦσε νά λεχθεῖ, ὅτι ὁ συνδυασμός τους, μέ βάση τήν Ἀριστοτελική σκέψη, μπορεῖ νά ὀδηγήσει στόν κοινοτικό καζουισμό.

Ὁ κοινοτικός καζουισμός, σύμφωνα μέ τόν Kuczewski, μπορεῖ νά ἀποδειχθεῖ πολύ χρήσιμος, ἀφοῦ ξεπερνᾷ τή παραδοσιακή θεωρία πού ὀδηγοῦσε ἐκ τῶν προτέρων στή σωστή ἀπάντηση γιά κάθε ἐρώτηση πού ἀφοροῦσε τήν ἠθική. Ὁ κοινοτικός καζουισμός ἐξετάζει εὐθέως τίς ὑπό διερεύνηση περιστάσεις καί βοηθᾷ στήν ὑποστήριξη τῶν προτεινόμενων λύσεων πού πηγάζουν μέσα ἀπό τίς προσωπικές ἐκτιμήσεις καί ἀπόψεις, ἀκολουθώντας τήν Ἀριστοτελική διαδικασία τῆς ἐξέτασης τῶν διαφόρων ἀπόψεων καί γνωμῶν καί διαχωρίζοντάς τις ἀνάλογα μέ τήν ἀξία καί τήν ἐφαρμογή τους⁽¹³⁾.

Στήν εὐθανασία ἐμπλέκονται ἅμεσα οἱ ἔννοιες τῆς πρόκλησης τοῦ θανάτου καί τῆς διακοπῆς τῆς ὑποστήριξης τῆς ζωῆς (forgoing). Πολλοί ὑποστηρίζουν, ὅτι ὑπάρχει διακριτή διαφορά μεταξύ τους, δηλαδή στή μέν πρώτη περίπτωση ὁ θάνατος προκαλεῖται ἐσκεμμένα καί μέ ἐνεργητικό τρόπο, ἐνῶ στή δεύτερη περίπτωση ἡ φύση ἀφήνεται νά ἀκολουθήσει τήν πορεία της. Ὁ αἴτιος τοῦ θανάτου στίς δύο αὐτές περιπτώσεις εἶναι τό ἄτομο πού προκαλεῖ τό θάνατο καί ἡ ἀσθένεια ἢ ἡ φύση ἀντίστοιχα. Βέβαια τά ὅρια μεταξύ τῶν δύο εἶναι λεπτά καί πολλές φορές δυσδιάκριτα. Ποιά εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ τῆς διακοπῆς τῆς ὑποστηρικτικῆς γιά τή ζωή λειτουργίας κάποιων ἱατρικῶν μηχανημάτων καί τῆς διακοπῆς τῆς παροχῆς τροφῆς σέ κάποιο βρέφος;

Ὁ Kuczewski εἰσάγει σ' αὐτό τό σημεῖο ὡς λυδία λίθο τήν ἔννοια τῆς πρόθεσης. Τί ἀκριβῶς ἐπιδιώκεται μέ τή διακοπή τῆς ὑποστηρικτικῆς λειτουργίας κάποιων ἱατρικῶν μηχανημάτων; Μήπως ἡ συντόμευση τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἀσθενοῦς; Μήπως τό τέλος τῆς παρατεινόμενης ἀγωνίας τῶν συγγενῶν τοῦ ἀσθενοῦς; Καί τί προκύπτει στίς περιπτώσεις, πού, ἐνῶ διακόπτεται ἡ ὑποστηρικτική ἀγωγή, ὁ ἀσθενής δέν πεθαίνει; Παράλληλα, ἐμπλέκεται ἅμεσα στό θέμα αὐτό ἡ ἐπιθυμία ἢ ἡ εὐχή. Πολλοί ἄνθρωποι εὐχονται φανερά ἢ κρυφά τό μαρτύριο τῆς ἀσθένειας κάποιου ἀγαπητοῦ τους προσώπου νά συντο-

μευθεῖ μέσω τοῦ θανάτου. Ἡ πρόθεση μέσω τῆς φιλοσοφικῆς προσέγγισης σχετίζεται ἄμεσα καί μέ τίς ἐνέργειες. Ὅμως, πῶς μπορεῖ νά ἀποφασιστεῖ κατὰ πόσον μία ἐνέργεια ἔχει πρόθεση νά προκαλέσει τό θάνατο στόν ἀσθενή ἢ νά ἀπαμβλύνει τόν πόνο του; Τά ὅρια ἐπομένως ἀκόμη καί στήν ἔννοια τῆς πρόθεσης δέν εἶναι τόσο σαφεῖ καί ξεκάθαρα⁽¹³⁾.

Ὁ καζουϊσμός, σύμφωνα πάλι μέ τόν Kuczewski, μπορεῖ νά ἀποσαφηνίσει σέ κάποιο βαθμό τό πεδίο, ἐφόσον ἡ φιλοσοφική προσέγγιση ξεκινήσει ἀπό τίς ξεκάθαρες καί σαφεῖς περιπτώσεις καί ἀφήσει κατὰ μέρος τίς πιό πολύπλοκες καί μπερδεμένες, τίς ὁποῖες πολλές φορές οἱ φιλόσοφοι ἐπικαλοῦνται ἐξ ἀρχῆς καί ὁδηγοῦνται κατὰ συνέπεια σέ ἀδιέξοδο. Οἱ πολύπλοκες περιπτώσεις ἴσως πρέπει ἀπλῶς νά ἀποτελοῦν τίς ἐξαιρέσεις γιά νά ἐπιβεβαιώνεται ὁ κανόνας. Μέσω τῆς ἐξέτασης τῶν ἀπλῶν καί ξεκάθαρων περιπτώσεων μπορεῖ νά δημιουργηθοῦν κάποιοι γενικοί κανόνες πού θά ἔχουν τή δυνατότητα νά καθοδηγήσουν τίς βασικές ἐνέργειες.

Καταλήγοντας, ὁ Kuczewski διαπιστώνει, ὅτι οἱ ἀνάγκες τῆς κοινωνίας ἀλλάζουν συνεχῶς καί γι' αὐτό ἡ χρησιμοποίηση τῆς καζουϊστικῆς δυναμικῆς μπορεῖ νά δώσει τήν ἀφετηρία γιά μία πιό ἀντικειμενική ἀξιολόγηση τῶν διαφόρων περιπτώσεων. Τά διάφορα παραδείγματα ὁδηγοῦν σέ ἄλλα παραδείγματα καί αὐτή ἡ κίνηση μπορεῖ νά αὐξήσῃ τή δυνατότητα τῆς κρίσης (κριτικῆς) καί τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας. Ἡ προφητική φωνή, ἡ φωνή τοῦ προσώπου τῆς πρακτικῆς σοφίας, σύμφωνα μέ τόν Ἀριστοτέλη, ἡ τοῦ προσώπου πού ἔχει ἐπαρκή αἴσθηση τῆς παράδοσης, σύμφωνα μέ τόν Mc Intyre, μπορεῖ νά ἀποτελέσει τή βάση γιά τήν ἀέναη κίνηση πρὸς τὰ ἐμπρός^(13,14).

Ἐνδιαφέρουσα γιά τό θέμα μας εἶναι ἡ ἄποψη τῆς φιλοσόφου Heta Hayry, ἡ ὁποία ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ πιό σημαντικές σύγχρονες πολιτικές ἰδεολογίες ἔχουν τίς καταβολές τους στίς διά-

---

14. **Mc Intyre, A.:** *After Virtue; A study in Moral Theory*, 2nded., Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1984.

φορες κατευθύνσεις τῆς ἠθικῆς καί κοινωνικῆς φιλοσοφίας καί μποροῦν γενικά νά ταξινομηθοῦν ἀνάλογα μέ τίς θεωρίες τῶν δικαιωμάτων καί τή φύση τῆς ἐλευθερίας⁽¹⁵⁾. Ἡ φύση τῆς ἐλευθερίας σχετίζεται εἴτε μέ τήν «ἀρνητική ἔννοια τῆς ἐλευθερίας» εἴτε μέ τή «θετική ἔννοια τῆς ἐλευθερίας». Στή μέν πρώτη περίπτωση σημαίνει τήν παντελή ἀπουσία περιορισμῶν, ἐνῶ στή δεύτερη σημαίνει τήν παρουσία λογικῶν συναισθηματικῶν, πολιτικῶν ἢ ἠθικῶν περιορισμῶν.

Ἡ δεύτερη διάκριση ἀφορᾷ στήν ὕπαρξη καί στή νομιμότητα μιᾶς κατηγορίας δικαιωμάτων, πού μποροῦν νά καλοῦνται «θετικά δικαιώματα». Αὐτά εἶναι δικαιώματα πού χαρακτηρίζουν τούς κομιστές τους ὡς ἀφοσιωμένους στή θετική βοήθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων στίς περιπτώσεις πού αὐτοί οἱ ἀνθρωποι δέν μποροῦν νά ἀντεπεξέλθουν μέ τίς δικές τους δυνάμεις. Μιά μερίδα ἠθικῶν καί πολιτικῶν φιλοσόφων ὑποστηρίζει, ὅτι τά «θετικά δικαιώματα» μποροῦν νά ἔχουν πραγματική ἀξία στίς περιπτώσεις κατὰ τίς ὁποῖες ὑποστηρίζονται ἀπό ἐκ τῶν προτέρων συμφωνίες, ὑποσχέσεις, φυσικές ἱεραρχίες κ.ἄ. Μιά ἄλλη μερίδα φιλοσόφων ὑποστηρίζει, ὅτι ἓνας ἀκόμη λόγος κάνει τά «θετικά δικαιώματα» νά ἔχουν πραγματική ἀξία καί αὐτός εἶναι ἡ «ἀνάγκη».

Οἱ ἠθικές καί πολιτικές φιλοσοφίες, πού ὑποστηρίζουν τήν ἀρνητική ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, μποροῦν νά χαρακτηριστοῦν ὡς ἀτομοκεντρικές, ἐνῶ οἱ ἀντίθετες ὡς κολλεκτιβοκεντρικές, ἀφοῦ σ' αὐτές προεξάρχει τό συμφέρον τῆς κοινότητας-ομάδας σέ σχέση μέ τό συμφέρον τοῦ κάθε ἀτόμου ξεχωριστά. Ὄταν τά θετικά δικαιώματα δέν βασίζονται στίς ἀνάγκες, εἶναι ἐπόμενο νά βασίζονται σέ «φυσικές» διαφορές ἢ σέ ἄλλα εἶδη ἀπαιτούμενων ἀξιῶν (ἀξιοκρατισμός). Ἀντίθετα, ὅταν τά θετικά δικαιώματα βασίζονται στίς ἀνάγκες, τά καθήκοντα τοῦ κάθε ἀτόμου ὑπολογίζονται ἀνάλογα μέ τήν ἀνάγκη (κοινωνική ἰσότητα)⁽¹⁵⁾.

15. Hayry, H.: Bioethics and political ideology: the case of active voluntary euthanasia. Bioethics, 11: 271-276.1997.

Οἱ προαναφερθεῖσες ἰδεολογικές τοποθετήσεις ἀντικατοπτρίζουν, σύμφωνα μέ τή Hayry, τίς διάφορες προσεγγίσεις, ἀνάλογα μέ τή γεωγραφική κατανομή τους, πάνω στό θέμα τῆς ἐνεργητικῆς εὐθανασίας. Ἔτσι, στίς Η.Π.Α., ὅπου οἱ πολίτες δέν ἔχουν τό δικαίωμα τῆς ἴσης μεταχείρισης στά θέματα τῆς ὑγείας, ἀλλά ἔχουν τό δικαίωμα τῆς ἀπόλυτης αὐτονομίας στίς ἐπιλογές τους (ἐφόσον αὐτές δέν συγκρούονται μέ τή νομοθεσία), ἄρχισε νά ἐπικρατεῖ τήν τελευταία εἰκοσαετία ἕνα εὐμενές κλίμα ἔναντι τῆς ἐνεργητικῆς εὐθανασίας. Σέ ὁρισμένες δέ πολιτεῖες πιθανό νά ὁδηγήσει τό κλίμα αὐτό ἀκόμη καί σέ νομιμοποίηση τουλάχιστον τῆς ὑποβοηθούμενης ἱατρικῶς εὐθανασίας. Βέβαια, ἡ κατάσταση αὐτή στίς Η.Π.Α. θά εἶναι κάπως ἰδιόρρυθμη, γιατί θά ἐπιτρέπει μέν στούς πολίτες της τό δικαίωμα στή γέννηση καί στό θάνατο, ἀλλά ὄχι τό δικαίωμα τῆς ἴσης πρόσβασης στό ἀγαθό τῆς ὑγείας. Στή Γερμανία ὑπάρχει ἔντονη ἀντίθεση ἔναντι τῆς εὐθανασίας, ἀφ' ἑνός λόγω τῆς παράδοσης πού κυριαρχεῖ καί θεωρεῖ τή ζωή ὡς κάτι ἱερό καί ἀφ' ἑτέρου λόγω τῆς ἐντύπωσης ὅτι ὅποιαδήποτε προσπάθεια γιά τήν ἀνακούφιση μή ἀναστρέψιμων καταστάσεων μέ ἀνυπόφορους πόνους μέσω τῆς εὐθανασίας συνιστᾷ πράξη δολοφονίας πού μπορεῖ νά πάρει διαστάσεις γενοκτονίας. Ἡ τελευταία αὐτή ἐντύπωση προέρχεται ἐν πολλοῖς ἀπό τήν αὐξημένη εὐαισθησία πού σχετίζεται μέ θέματα γενοκτονίας καί μαζικῶν δολοφονιῶν πού ἐξάσκησαν κατά κόρον οἱ Ναζιστές στή Γερμανία. Στήν Ὁλλανδία τέλος ἐπιτρέπεται ἡ εὐθανασία καί παράλληλα ὑπάρχει τό κοινωνικό ὑπόβαθρο καί ἡ κουλτούρα γιά νά γίνεται ἀποδεκτό τό δικαίωμα τῆς αὐτονομίας καί τῆς ἐπιλογῆς τῆς εὐθανασίας ἀπό τούς πολίτες, ὑπό τήν προϋπόθεση βέβαια, ὅτι δέν ἐπηρεάζεται τό συμφέρον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τά πιό πάνω παραδείγματα σκιαγραφοῦν, σύμφωνα μέ τή Hayry, τήν ἀλληλεπίδραση τῶν ἰδεολογικῶν καί πολιτικῶν συστημάτων μέ τά θέματα πού ἀφοροῦν τήν εὐθανασία⁽¹⁵⁾.

Ὁ P. Singer, πολύ πρόσφατα, ἐστιάζοντας τήν προσοχή του σέ μιά ὠφελιμιστική θεώρηση τῆς εὐθανασίας, ὑποστήριζε, ὅτι ἡ νομιμοποίηση τῆς ἐνεργητικῆς εὐθανασίας μπορεῖ νά ἀποτε-

λέσει μία θετική εναλλακτική επιλογή των ατέρμονων συζητήσεων για τό θέμα αυτό⁽¹⁶⁾. Σύμφωνα με τόν ενεργητικό ωφελιμισμό (act-utilitarianism), ή ὀρθή ἐνέργεια εἶναι αὐτή, πού ἔχει τίς καλύτερες συνέπειες ἢ τίς λιγότερο ὀδυνηρές σέ σχέση μέ τίς ἄλλες ἐνέργειες. Σύμφωνα δέ μέ τόν κανονικό ωφελιμισμό (rule-utilitarianism) ἡ ὀρθή ἐνέργεια εἶναι αὐτή, πού σύμφωνα μέ τόν κανόνα, βάσει τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖται, ἔχει τὰ καλύτερα ἀποτελέσματα σέ σχέση μέ ὁποιοδήποτε ἄλλο κανόνα. Σύμφωνα μέ τόν ὠφελιστή τοῦ 19ου αἰῶνα John Stuart Mill, τὰ ἄτομα εἶναι γενικά οἱ καλύτεροι κριτές καί φύλακες τῶν συμφερόντων τους. Ὡς παράδειγμα χρησιμοποιοῦσε τήν εἰκόνα μιᾶς μή ἀσφαλοῦς γέφυρας, τήν ὁποία ὀρισμένοι ἄνθρωποι ἐπιχειροῦν νά περάσουν. Ἄν κάποιος πού γνωρίζει τήν ἐπικινδυνότητα τῆς γέφυρας προσπαθῇ νά τοὺς ἐμποδίσει καί αὐτοί ἐπιμένουν στήν ἀπόφασή τους θά πρέπει αὐτός πού προσπάθησε νά τοὺς μεταπείσει νά σεβαστεῖ τή θέλησή τους καί νά παραμερίσει γιατί οἱ ἴδιοι γνωρίζουν καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλο τή σημασία πού ἔχει γι' αὐτούς τό πέρασμα τῆς γέφυρας⁽¹⁶⁾. Ὁ Singer ὑποστηρίζει, ὅτι, ἐφόσον τὰ ἀγαθὰ καί τὰ καλὰ τῆς ζωῆς εἶναι λόγοι γιά νά διατηροῦν κάποιον στή ζωή, τότε ὅταν αὐτοί οἱ λόγοι παύσουν νά ὑπάρχουν θά πρέπει τό ἄτομο νά ἔχει τήν εὐχέρεια νά ἐπιλέξει ἂν θά συνεχίσει ἢ ὄχι τή ζωή του. Ταυτόχρονα, παραδέχεται, ὅτι ἡ ἀπόφαση ἑνός ἀτόμου νά θέσει τέρμα στή ζωή του μπορεῖ νά ἔχει ποικίλες ἐπιπτώσεις στή ζωή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀνάλογα μέ τίς περιστάσεις. Οἱ ἐπιπτώσεις αὐτές ποικίλλουν ἀπό ἀμελητέες ἕως καταστροφικές⁽¹⁶⁾.

Ἀπό τήν ἄλλη, ὑπενθυμίζει τήν ἄποψη τοῦ Κάντ, ὅτι τό νά σκοτώσει κάποιος αὐτόνομες ὑπάρξεις χωρίς τή συγκατάθεση τῶν ὑπάρξεων αὐτῶν δείχνει πρωτίστως τήν ἀποτυχία νά γίνεи σεβαστή ἡ αὐτονομία τῶν ἐν λόγῳ ὑπάρξεων. Ἐφόσον σέ μία ἐλεύθερη κοινωνία οἱ ἄνθρωποι δέν ἐπιτρέπεται νά παραδί-

---

16. Singer, P.: Voluntary euthanasia: a utilitarian perspective. Bioethics, 17: 526-541.2003.

δουν τήν ἐλευθερία τους, γιατί θά πρέπει νά παραδίδουν τίς ζωές τους, τερματίζοντας ἔτσι καί τήν ἐλευθερία τους; Ὁ συγγραφέας Nat Hentoff ἐπισημαίνει, ὅτι μιὰ βασική αἰτία πολλῶν ἀσθενῶν πού ἐπιζητοῦν τήν εὐθανασία εἶναι ἡ κλινική κατάθλιψη, ἡ ὁποία πολλές φορές παραμένει ἀδιάγνωστη καί ὁδηγεῖ τόν ἰατρό σέ λανθασμένα συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐπιθυμία τοῦ ἀσθενοῦς νά τερματίσει τή ζωή του τό συντομότερο. Ὅπως εἶναι φυσικό, ἐάν καταπολεμηθεῖ ἐπιτυχῶς ἡ κατάθλιψη, τότε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀσθενοῦς γιά τήν εὐθανασία ἀπομακρύνεται⁽¹⁷⁾. Ὁ Singer ἀντικρούει τό πιό πάνω ἐπιχείρημα, ὑποστηρίζοντας ὅτι δέν εἶναι θεραπεύσιμα ὅλα τά εἶδη τῶν καταθλίψεων καί ὅτι ἡ γνώμη ἑνός ψυχιάτρου μπορεῖ νά εἶναι χρήσιμη σ' αὐτές τίς περιπτώσεις. Γεγονός πάντως παραμένει, σύμφωνα μέ ἔκθεση τοῦ Παγκόσμιου Ὁργανισμοῦ Ὑγείας (Π.Ο.Υ.), ὅτι σημειώνονται περίπου ἕνα ἑκατομμύριο αὐτοκτονίες τό χρόνο καί σέ ποσοστό 90% αὐτῶν τῶν αὐτοκτονιῶν ἐμπλέκονται καταστάσεις κατάθλιψης ἢ ἄλλων ψυχικῶν διαταραχῶν⁽¹⁸⁾.

Ἀναμφίβολα, ὅπως παραδέχεται καί ὁ ἴδιος ὁ Singer, ἡ νομιμοποίηση τῆς εὐθανασίας ἐνέχει πάντοτε δύο κινδύνους: εἴτε εὐάλωτοι ἀσθενεῖς νά πιέζονται καί τελικά νά πείθονται ἀπό τοὺς συγγενεῖς ἢ τοὺς ἰατροὺς τους νά τερματίζουν τή ζωή τους, χωρίς οἱ ἴδιοι νά τό θέλουν πραγματικά εἴτε στίς περιπτώσεις πού οἱ ἴδιοι οἱ ἀσθενεῖς δέν μποροῦν νά ἀποφασίσουν, νά ἀποφασίζουν γι' αὐτοὺς τήν εὐθανασία οἱ συγγενεῖς ἢ τό σύστημα ὑγείας τῆς οἰκείας χώρας. Οἱ μέχρι τώρα μελέτες, κατὰ τόν ἴδιο τό συγγραφέα (Ὁλλανδία, Ὁρεγκον), δέν ἔχουν δείξει ὅποιαδήποτε κατάχρηση τῆς πιό πάνω μορφῆς⁽¹⁶⁾.

Τό δικαίωμα κάποιου ἀνθρώπου νά ἐπιλέγει τό θάνατο βασίζεται, σύμφωνα μέ ἕνα μεγάλο μέρος τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης, στήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Πάνω σ' αὐτή τή

17. Hentoff, N.: Challenging Singer. Free Inquiry, 22: 1.2002.

18. World Health Organization, April 2002, Prevention of Suicidal Behaviors: A task for All. <http://www5.who.int/mental-main.cfm?p=0000000140>.

βάση ο David Hume στο έργο του «Περί Αυτοκτονίας» (1741) υποστηρίζει, ότι δεν υπάρχει κανένα χρέος στους άλλους ανθρώπους ή στο Θεό για να ζει κάποιος χωρίς τη θέλησή του. Όμοίως, ο Arthur Schopenhauer ισχυρίζεται, ότι δεν υπάρχει τίποτα ανώτερο σ' αυτόν τον κόσμο από το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να καθορίζει τη ζωή του.

Υπαρξιστές, όπως ο Martin Heidegger, επίσης, υποστηρίζουν την εϋθανασία ως δικαίωμα επιλογής του κάθε ανθρώπου⁽¹⁹⁾. Σέ γενικές γραμμές ή ωφελιμιστική άποψη περί εϋθανασίας εστιάζει την προσοχή της στο κατά πόσον ή εϋθανασία είναι δικαίωμα ή υποχρέωση προς τους άλλους ανθρώπους. Η ήθικη φιλοσοφία του E. Levinas δείχνει, ότι υπάρχει ένας άλλος τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος.

Κατά τον Levinas, ο θάνατος πάντοτε αποτελεί κάτι βίαιο, μιά δολοφονία της θέλησης και της επιθυμίας να υπάρχει ο άνθρωπος για τους άλλους (the Other, l'Autrui). Στίς καταστάσεις, κατά τίς οποίες πρίν τον επερχόμενο θάνατο προηγούνται καταστάσεις πολύ μεγάλου πόνου, ή θέληση του ανθρώπου μπορεί είτε να παραμένει ανέπαφη είτε να υποκύψει. Στήν τελευταία περίπτωση ο άνθρωπος δεν μπορεί να θεωρηθεί πλέον ελεύθερος. Για να παραμείνει ή θέληση ανέπαφη θα πρέπει ο άνθρωπος να κρατήσει κάθε ευκαιρία για να ματαιώσει τό θάνατο, όχι για να παρατείνει τό χρόνο της ύπαρξής του ούτε για να επεκτείνει την ευκαιρία για να υπάρχει, αλλά, για να υπάρχει περισσότερο για τους άλλους, για να ικανοποιήσει την επιθυμία της καλοσύνης, ή οποία αυξάνει μετά από κάθε προσπάθεια που κάνει κάποιος για να την ικανοποιήσει. Μ' αυτόν τον τρόπο, ή επιθανάτια θέληση παραμένει ελεύθερη. Σύμφωνα μέ τον Levinas, τό να είσαι ελεύθερος σημαίνει να έχεις χρόνο να προλάβεις την παραίτηση κάποιου ανθρώπου που υποχωρεί κάτω από τό φόβο της βίας⁽¹⁹⁾.

---

19. **Nuyen, A.:** Levinas and the euthanasia debate. *Journal of Religious Ethics*, 28: 119-135.2000.

Ἡ φράση “Ἰδού, πάρειμι”, πού ἀπαντᾶται συχνά στήν Παλαιά Διαθήκη (Ἡσαΐας νη', 9), εἶναι κατά τόν ἴδιο ἠθικό φιλόσοφο μιά φράση-μάρτυρας τοῦ ἀπείρου ἢ καλύτερα εἶναι τό ἴδιο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Γιά νά ἀντιληφθεῖ κάποιος τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ θά πρέπει νά ζεῖ μέ ὑπευθυνότητα. Ἀντίθετα, ἡ συνειδητή ἐπιλογή τοῦ θανάτου ὁδηγεῖ στήν πλήρη ἀνευθυνότητα καί κατ' ἐπέκταση στήν ἄγνοια τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιλογή τῆς ἀνευθυνότητος τοῦ θανάτου σημαίνει ἐν ὀλίγοις τήν ἄρνηση τῆς φράσης «Ἰδού, πάρειμι» πρὸς τούς ἄλλους ἀνθρώπους⁽¹⁹⁾.

8. ΜΙΑ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

«... Κατά δέ τό μεσονύκτιον Παῦλος καί Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τόν Θεόν· ἐπηκροῶντο δέ αὐτῶν οἱ δέσμιοι. ἄφνω δέ σεισμός ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τά θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου, ἀνεῳχθῆσαν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι καί πάντων τά δεσμὰ ἀνέθη. ἔξυπνος δέ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ καί ἰδὼν ἀνεωγμένους τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν ἐμελλεν ἑαυτόν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τούς δεσμίους. ἐφώνησε δέ φωνῇ μεγάλη ὁ Παῦλος λέγων· μηδέν πράξης σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε, αἰτήσας δέ φῶτα εἰσεπήδησε, καί ἔντρομος γενόμενος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καί τῷ Σίλᾳ, καί προαγαγὼν αὐτούς ἔξω ἔφη· κύριοι, τί μέ δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;...» (Πράξ. ιστ', 25-30).

Τό “Karma” στόν Ἰνδουισμό ὁρίζει, ὅτι κάθε ἀπόφαση πρέπει νά ἔχει τίς ἀμετάκλητες συνέπειές της, ἀλλά οἱ ἴδιες οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται ἐλεύθερα. Ὁ Ἰσλαμισμός ἀπό τήν ἄλλη ἐξυψώνει τήν ἐλευθερία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέσω τῆς ὑποταγῆς, τῆς ὑπακοῆς στόν Ἀλλάχ⁽²⁰⁾. Ὁμοίως, καί οἱ ἄλλες θρησκείες τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Σιντοϊσμός καί ὁ Ἰαπωνικός Βουδισμός, προβληματίζονται ἔντονα γύρω ἀπό τά μεγάλα θέματα τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ θανάτου ἢ ἐπηρεάζουν ἕμμεσα τίς ἀπόψεις τῶν ἀτόμων. Ἡ φιλοσοφική προσέγγιση ἐπομένως τῆς εὐθανασίας βρί-

20. Smith, H.: Οἱ θρησκείες τοῦ κόσμου, Ἐκδόσεις Γκοβοστῆ, Ἀθήνα 1995.

σκεται πολύ κοντά στη θεολογική προσέγγιση της εὐθανασίας κι αυτό γιατί και οἱ δύο διοδεύουν μέσω της ἠθικῆς. Ἡ ἠθική δρᾷ σ' αὐτές τίς περιπτώσεις ὡς ὁ κοινός παρονομαστής.

Στίς προηγούμενες παραγράφους ἔγινε ἐμφανές, ὅτι κάθε φιλόσοφος μπορεῖ νά ἐπιχειρηματολογήσει μέ βάση τὰ κριτήρια τῆς ἀφειτηρίας του. Ὁ καζουϊσμός, καθὼς καί ἡ συσχέτιση τῆς εὐθανασίας μέ τήν πολιτική ἰδεολογία, ἀποτελοῦν τέτοια παραδείγματα. Καταληκτικά, θά μπορούσαμε νά σχολιάσουμε λακωνικῶς, ὅτι ἀπό τούς ὠφελιμιστές ἀπουσιάζει παντελῶς ἡ ἔννοια τοῦ μεταφυσικοῦ ἢ τοῦ ὑπερφυσικοῦ, καθὼς καί ἡ ἔννοια τοῦ “πλησίον”. Τό *doleo ergo sum* (ὑποφέρω, ἄρα ὑπάρχω) δέν μπορεῖ νά συσχετισθεῖ μέ τόν ὑλιστικό σέ γενικές γραμμές χαρακτήρα τοῦ σύγχρονου Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, γι' αὐτό καί ἡ ἐπιλογή τῆς εὐθανασίας εἶναι μιά ἐπιλογή μέ ὁλοένα αὐξανόμενη δημοτικότητα. Εἶναι μιά λύση πού φανερώνει, ὅτι δέν μπορεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος νά βρεῖ νόημα καί σκοπό στόν πόνο. Δέν μπορεῖ, μέ ἄλλα λόγια, νά συνειδητοποιήσει τήν ἀναγεννητική δύναμη τοῦ πόνου, ἡ ὁποία μπορεῖ νά ὁδηγήσει στήν πραγματική ἐλευθερία.

Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπό τήν ἄλλη τοποθετοῦνται σέ συντεταγμένες ἀποστάσεις ἀπό τόν ἄνθρωπο πού ὁδεύει στήν εὐθανασία μέ ἐπιχειρήματα ἐν πολλοῖς ἰδιοτελεῖ καί ἐγωϊστικά. Ἀπό δέ τήν ἀξιοπρόσεκτη προσπάθεια τοῦ ἠθικοῦ φιλοσόφου Levinas ἀπουσιάζει ἡ ταυτότητα τοῦ μεγαλύτερου ὑποστηρικτῆ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας, τῆς ὑπευθυνότητας πού αὐτή συνεπάγεται, καθὼς καί τῆς τελείας καί βαθύτερης ἀγάπης πρὸς τόν πλησίον: τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἀνυπερθέτως προσανατολίζεται μέ γνώμονα τό σεβασμό καί τήν ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον. “Ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν” (Λουκᾶ 1', 27). Αὐτή ἡ ἀγάπη πού πηγάζει ἀπό τό Θεό καί ἀμφίδρομα κινεῖται πρὸς Αὐτόν ἐμπερικλείει στή διαδρομή της τόν ἄλλον ἄνθρωπο (“The Other” τοῦ Levinas), καθὼς καί τόν ἴδιο τόν ἑαυτό μας. Στό πρόσωπο τοῦ συνανθρώπου ἀντανakλᾶται ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἀλλά καί ὁ ἀδελφός μας.

Στό χωρίο ιστ' 27 - 28 από τις Πράξεις τῶν Ἀποστόλων περιγράφεται ἔμπρακτα καί ἐνεργητικά ἡ στάση ἀπέναντι στόν ἄνθρωπο, πού ὀδεύει πρὸς τήν εὐθανασία. Κατά τή Ρωμαϊκή ἐποχή ὁ δεσμοφύλακας, πού ἀποτύγχανε νά ἐκτελέσει τό καθήκον του, ἐκτελεῖτο πάραυτα καί ἦταν ἐπομένως ἀναμενόμενη ἡ ἀντίδραση τοῦ δεσμοφύλακα, ὅταν διαπίστωσε, ὅτι ἡ θύρα τῆς φυλακῆς εἶχε ἀνοιχθεῖ μετά τό σεισμό. Δέν τοῦ ἀπέμεινε, κατὰ τή δική του κρίση, καμία ἄλλη ἐπιλογή, ἐκτός ἀπό τήν αὐτοχειρία ἢ τήν εὐθανασία, θά λέγαμε, μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια, ἀφοῦ σ' αὐτήν δέν θά περιλαμβανόταν ἡ διαπόμπευση. Καί ὁμως ἡ πορεία πρὸς τό θάνατο ἀνακόπτεται. **Τά λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου:** **“μηδέν πράξης σεαυτῶ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε” ἀνατρέπουν τό ἀνεύθυνο καί ἀνελεύθερο σκηνικό.** Ἡ παρουσία τοῦ πλησίον (“ἐσμέν ἐνθάδε”), τό «ἰδοῦ, πάρειμι», πού ἀναφέρει ὁ Levinas, παρουσιάζουν **τήν αὐθεντική ἀγάπη καί τό ἐνδιαφέρον πρὸς τό συνάνθρωπο**, πού ὑποφέρει καί μόνο αὐτός καταλαβαίνει, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον, τί σημαίνει γι' αὐτόν ἡ κατάσταση, στήν ὁποία ἔχει περιέλθει. **Καί ὁμως πείθεται:** **“αἰτήσας δέ φῶτα εἰσεπήδησε, καί ἔντρομος γενόμενος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καί τῷ Σίλῳ».** Ἡ διάβαση τῆς “γέφυρας” τοῦ Stuart Mill τελικά δέν εἶναι ἡ διέξοδος, ἀλλά οὔτε καί ἡ ἄσκηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας.

Ὅπως σημειώνει ὁ Θεοφιλέστατος Χωρεπίσκοπος Ἀρσινόης, γιά τήν Ὁρθόδοξη Χριστιανική Ἐκκλησία, ἡ «εὐθανασία, ἀνεξάρτητα ἀπό τή μορφή πού παίρνει, εἶναι ἠθικῶς ἀπαράδεκτη, γιατί ὁ Θεός εἶναι ὁ Κύριος καί τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου. Ἐπομένως τό νά ἐπιφέρει κανείς τό θάνατο θεληματικά, ἀνεξάρτητα ἀπό τό κίνητρο, ἰσοδυναμεῖ μέ φόνο (ἂν πρόκειται γιά ἄλλο ἄτομο) ἢ αὐτοκτονία (ἂν πρόκειται γιά τόν ἑαυτό του)»²¹). Ὅπως δέ γράφει ἄλλοις ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Κυρηναίας, «ὁ ἀληθινός πιστός ὑποφέρει καί ὑπομένει τίς δοκιμασίες, τίς θλίψεις καί τά παθήματα ἀγόγγυστα μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του.

---

21. **Χωρεπίσκοπου Ἀρσινόης Γεωργίου:** Προβλήματα Βιοηθικῆς καί ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας, «Ἀπόστολος Βαρνάβας», περ. Γ', τόμος ΞΓ' (10): 429-434, 2002.

Ὁ πιστός γνωρίζει, ὅτι ἡ νοσηρά καί πεπτωκυία ἐγωκεντρική
ἀτομικότης του θεραπεύεται καί μεταμορφοῦται εἰς ἀγίαν
θεοκεντρικὴν κοινωνικότητα⁽²²⁾.

---

22. Μητροπολίτη Κυρηναίας Παύλου: Αὐτοκτονία, “Ἀπόστολος Βαρνάβας”, περ.
Γ', τόμος ΞΓ' (3): 119-136, 2002.